

պէտ ծառայը շունչ, ըսյց որոշ դադարաւոր կու տայ
պէս ազգայնա ճերկին վրայ, երկրորդ, յօդուածին՝
«Խաչատուր Աբովյանի», քարոզմունքներէ մարտը
ընդարձակ յօդուած մը, որուն իբր կարճ յօդուած
շարուն գրուած է «Խաչատուր Գրախանութեան»
վրայ, տեղեւորութիւններ. այդ յօդուածը պիտի
շարունակուի, երրորդ, «Սորոյ» եւ, Բիւզանդա-
ցւայ «Դադարայ Գարգաշայ պատմութեան Էպոյց
Յատկարար», յորում քինէ մեծանուն Էգիւնին
«Գործ կարգաբանին յեռնալուծ Տառածոց»,
եւ կու տայ «ցուցմէ տեղեայ յոր թուղթ տն-
կեայ եւ ի սղեմագործ օրինակ», ինչպէս վերին
կիշտատակները, ուրախութեամբ կը նշանակուին
այդ Լատորին յօդուածոց պէսպիսութիւններն. եւ
կը իրենքն առաջին տնգայ (տ. Է. Ամ. Ծաղկէի
Մարտի, թիւ 10) մը ըսածը, թէ «անհամաձա-
տակը մեծ քիւլայ «Լուսնային» հայ պատկանա-
թեան մատուցած լուսնայն, եթէ մասնախօս-
թեան մը գտանայ, Եաղդարութիւն կը մաղթենք
Թեր. Գ. ԲՅՆ. Աշտնաշէնին:

8. Հայերեն(?) հին –ե-դ-ար-ն-ն-ը, “Արձագանք” (թիվ 68) իր գրեթե հետեւեալը. “Պիշ շատ հազարա-
 թիւով հայերեն աւետարանն է գտնուիլ Հայաս-
 տանի կետարիւս քաղաքում.” “Օգոս. Ահա.” հա-
 զորդութի է որ մի քանի ամիս առաջ գտնուեալ այդ
 աւետարանը, գրուած է մագաղանի վրայ առ նրան
 կարելի է վերագրել Գ. զարին (երեւի Ե. բզ. զար),
 Գր. աւելի հին է քան այդ աւետարանները, որնե-
 ցից մէկը Պետերբուրգում է, երրորդը՝ Վատիկան
 նոսւմ եւ երրորդը անգղիական թագուհու մօտ
 է. Պոլսոյ ռուսական դեսպան գ. Կեկեղումնը այդ
 աւետարանի մասին հազարէց Կարին խայտառակա-
 Սեծումբէնէ, որ հրամայեց քննել իւր համար այդ
 աւետարանը 1000 լիբրայով (մօտ 10 հազար ֆրանկ),
 Եւթի է փոքրիկ բռն մի փոխելը այդ անդելովէն
 մէջ, ստարակուսական գէպըը՝ ստոյգ գէպըր կը
 փոխուի. գտնուեալ է մօտադիրն հայերէն չէ, այլ
 յայտարարէ:

9. Հայրենիէ տը-Թըրքիւ, Յունիս 10/22հիւ
սիւսաւ գարձաւայ հրատարակուիւ «Հայրենիք»,
Սեր որդէն աղբաւ լրագործական մէջ, գրական մը
զգացընիլ առաւ «Հայրենիք», ուստի մէ մեծ
հրատարակար առիւթ առաջին թիւը. 2գրամաք մը
մտնիւթ գրէրենը. բայց հրատարակուի կը աղա-
սէին աւելուա գործընիլ յօգուտագործընիլ. պիտի
մտնիլուն վերաբալ թիւայն համըղաւմ ենը, ոչ
ամէնը. կը հրատարակ միայն որ սերնդհատ հրա-
տարակու թիւն մ'ունենայ պիւ թիւը, թանի որ
բայց ի «Երեւնիքէ», մէ «Ճերմտիկ Էսթրադէ»,
տանկաբարբաւ լրագործէն, ընթեւնի կարեւոր թիւը
մը ըսնի ի. Պոլիս, գրախատարար:

10. Ուսումնի, կրթության... Այս բառերով
դե պիտի «տր-դարի» (ԹԽԽ 105) քնդարձակ մեկ
նախկողմանը, Վանյոյ քաղաքի arriere-pensée-
ներն յերեւան բերելու հետամուտ բլլալու, կը
նշանակենք զանի մի կտորները, որ շատ «բն-
ութաբան» (caractéristique) են (խոյ րաւ Կ. Պալա-
կայոյ շատ «սասկնաշխան»): «Մեր Ժողովուրդը
վաղուց, վաղուց եւրոպական գիտութիւնները
գիտցանքը, գիտցան Եւս Զարեհ զգալ ի յայտ»

[illegible]

11. Դառնի՛ք հայ ժողովուրդները: «Կար-Գարի», (ԹԻՒ 105), Կ. Պալատ թղթակցողը կը գրէ թէ Դանտի ուղարկուած Հայ վարժապետ Տինբերն ետ գար թէք են, իշխէ ասոյցը և թղթակցին այս լուրը, թէ «վերագործող օրերորդներէ ասեւով, դա (— վարժապետանցը) մի Հասարակ դպրոցը և թուրքիկն աշխարհոր օտարները...» անշուշտ պիտի Համի՛ «Հայրենիք», առ ի լրատուութի իւն մտաց, ծանուցանէ, թէ ինչո՛վ ի Դանտի՛ն եղած դիտողութիւնն սխալը նկատողութիւնն չառնուցանցն, եւ անչա սերունդներ թէ Դանտիստութի թողուցանէ: Այնչ-

(premier voyage) էլ առաջին, երկրորդ, երրորդ, և չորի նվաճմամբ) ասելով եւ որպէսզի մեկնութիւններով կը զբոսցնէր, քննադատներու արգար գիտորէթիւնները, եւ եթէ Հնդկները չուզէր ճանչնալ ասոց արժանիքը, այս ալ իւր սեպհական կամ անհասարկան կտորիքն է, ըստ որում կան դեռ շատ մը “զոր ինչ գրեցի, գրեցի” ըսող իշխատասերն: Բայց անորարար անուանեցինք քննադատներն ալ, որովհետեւ անպիտան ու այլանշան կողմնուած բառերուն տմեկն ալ Հնդկականին չեն: Աւելի յայտնի խօսիքը. Հնդկական առած է իւր տաշեւը Պր. Նորայրի զբանջիկ գործը, գաղղ. բառարանը, սակայն առած է նոյնպէս Նորայրեան բառարանը եւ ուրիշ շատ մը բառարաններ: Նորայրի բառագրոց չըլլած—օրինակոյն եղած է: Բառ ունիք որ եւ իցէ էլ մը եւ Համեմատութեան Համար ըստ պատահման բառ մը առնուիք մեր քննութեան. օրինակ՝ մա—թի բառը, էլ 550, դիմացը նշանակում է. Hausse բառը. կը բանաբար Նորայր բառ առ բառ կը կարգանք Hausse ինչ մի կամ կոտոր բարձրացուցանելոյ, մաթ. է. Mettre des Haussees aux pieds d'une table, d'une armoire, նոյն մեկնութիւնը եւ նոյն օրինակներն անփոփոխ կը գտնենք նոյնպէս վերջոյնով բառարանին մէջ: Բայց հոս կոյ cale բառն ալ. եւ կը դուրի Հետեւեալով օրինակը. Ce meuble vacillait, he l'ai assujéti (կամ assujéti) avec une cale, արգ. Նորայրը cale բառին 6րդ նշանակութեան մէջ աւելի մաթ. է. եւ այս դաշտիներն օրինակը: Ուրեմն Հնդկները նիւթական աշխատութիւն մը յանձն առած է՝ Նորայրի բառարանին երկրորդ մասը կազմելով, այսինքն Հայերէնէ ի գողցելէն. ուստի անաղար էին քննադատներն, Հնդկականին օրինակելու այս մեծ արժանիքը չիշխառակելով... Նոյնպէս անաղար էին քննադատները տեսնել չուզելով բնառ այս բառարանին՝ իւր նախորդող վկայ (մանաւանդ առաջին ապագրութենէ) ունեցած առաւելութիւնները: Քննադատները չեն զանազանած lexicographieն եւ lexicologieն. առաջինը կը պահանջէ բառագիրք օրինելու արտաք, իսկ երկրորդը՝ չէրա—նիւս. երկու յատկութիւններն ալ մեծօրէն են Պր. Հնդկականին, իրականը չէ: Խորհարդ կու տանք Պր. Հնդկականին, որ իւր երկու քննադատներուն մասնաշրջոյ բաժն կետրիք խորհրդատուութեան առնելով ուղղէ իւր բառագրքին թերի կողմերը, եւ ըստ կարեւորէն փութով, որպէս զի ամեն աշխարհա շատիպուի դատաւանդութեան ժամանակ Հնդկականին դիտորութիւններն ընելու. եւ ապա մնայ ինչո՞ւ նորուստ քերականական սխալներէ, որոնցմէ՞ կը ցախիք բախու. այս բառագիրքը դորձածովը գ ժառանգառ ազատ կը մնայ... Ընթին պահունքունքանքանք Պր. Հնդկականին մէկ հրաւերը, (տ. “Պատմութիւն”, Երեւան, էլ 113) ... “Չնիք վախճար” (“) (զառապան չունիք ի ձեռնի) բնառ “Ամսօրեայ նշանակարն”, Երեւան, էլ 113) եւ կը սպասեմ մանաւանդ անհամբեր, որ հաճի անցունել ժամ յառա՛ծ իմ բառագիրքս իւր արդարափոխ քննադատութեան եւ իրաւունք դատաւանդին բովելէն, վատահ լինելով զի մտադիր պիտի ընդամենի իւր յայտնած հմտական գիտողութիւններն յերրորդ

ապագրութեան”, Արգէն վերջոյնեալ ապագրով՝ երկու կողմանց մէջ ալ իրաւունք բլլալ ունից “Երազմարտը”,

18. Սեփեթեմ 8. Սիման Սեփեթեմ հարստութեան: “Փութը, լրացրին տունելով կը հրատարակէ “Արեւելք”, (Երեւ. 2/14) հետեւեալը. 30,000 լիւր (շուրջ 690,000 ֆրանկ) կամ տեւի հրատարակել թողած է Սեփեթեմ 8. Սիման Սեփեթեմ, բունեցու անոր մահուանէն ետքը, եւ այս լուրը տարածուելով՝ հետաքրքրութիւն շարժեց: Բայց մեր կրնանք առ այժմ հրատարակել թէ՛ վախճանեալ Սեփեթեմ միայն իւր անձին յատուկ հրատարակել թողած է 175 հատ բաժնեթուղթ երկաթուղեայ, եւ 140 անգղիական սփի (կ. Պոլսոյ օրում կարող՝ 18,375 + 3500 = 21,875 ֆրանկ) զոր ապահովագրական ընկերութիւնը պիտի վճարէ, որովհետեւ Ս. Ս. Սեփեթեմ ապահովագրելու առեւ է իւր կեանքը, եւ 10 տարի ետքը ընկերութեան հետ հաշիւ տեսնելով եւ իմանալով որ ընկերութեան քով 240 սփի ունի, 100% ինչն առեւ, եւ մնացեալ մասին համար պայմանագրեր է որ իւր մահուանէն ետքն Երազմարտայ վաճառի արտիւ”,

19. Գորից Գորիցա—Մեթը. “Արեւելքին” (Թիւ 73) ապագրութիւնը (Հնդկականին մը մէջ կը կարգանք հետեւեալը. “(Թագաւանագր) ինչպէս առած էն՝ իւր մեծ եղբորից աւելի զարգացած է եւ դիւտ երարդական իշխանը: Այժմեան զահաւաւագրը նոյնպէս սխալ է լեզուներ սովորել եւ Թաւրիզի Հայոց զարգացնել նախկին ուսուցիչ պ. Գալֆայեանին հրաւերել է իւր մահ փութներէն (գաղղիերէն) լեզուի առաջին պաշտօնով”,

20. Գորիցա—Մեթը. — “Արեւելքին” մէջ (Երեւ. 6) կը կարգանք. “Ս. Ս. կապով ճիւղան Գարակոզեան իր հրատարակեան օրինակէս թղթատարակ չափն, այն է մէկ երրորդը, կը թաղու կրկնական եւ բարեգործական գանազան հաստատութիւններու, գլխաւորապէս վաճառականական վարձարանի մը շինութեան եւ ժամանակ, պէտք եղածին չափ հաստութարք կայունանցնելու կառուցմամբ, որոց եկամուտէն լանի մը բաժիններ կը հանէ ուրիշ հաստատութիւններու ալ, ինչպէս նաեւ խաղաղութիւն Որբանային Հանգուցեալին իւր կապաւ փոփոքը կը յայտնէ նաեւ. որ իւր ժամանակագրքը եւս Ստամբուլ պարեւեալ բարիքներէն մէկ մը չորհրդով կտակ ինչն յօգուտ ազգին է: Եւ ի փոստ Գարակոզեան անուան... Կտակը պիտի պահուի իշխանական պատրուքներէ քով...”,

21. Արեւելքին—Մեթը. — “Արարատ” (Երեւ. 1) շատ հետաքրքրական տեղեկութիւն մը կը հաղորդէ. “Արարատ” առաջինայ համարին կը հրատարակուի մի նշանաւոր վկայութեան թղթագրութեան, թղթագրութեան ասորիներէնց. հինգերորդ դարու դարձ. որ մտաւայել է իբրեւ Երեւանի Ազաթանգեղոսին Մայր Աթոռու ապարանում շուտով կը ձեռնարկուի նաեւ Արարատ խոստովանելի նոր գանուած հաստատանքի հրատարակութեան: Արարատ խոստովանող իբրեւ Երեւանի Եւ Երեւանի Հին մասնագրութեան վերաբերեալ շատ ինչոյններ կը պարզուին այս նոր

Հրատարակութիւններով: Այդ հատուածները գտնւել է Ս. Էմիլիանի ձեռագիրների մէջ Մայր Աթոռ Սուրբ Եփրատի շինարարական Գործարար Յէր Մկրտչեանի, ինչպէս խորհրդակցութիւն կը յառաջացնէ ի մեզ այս լուրը: Նախ. թէ որչափ պայտիս անդին գտնենք ունի իւր անկիւններուն մէջ ձեռագիրներու պնդման ճիշտ հաւաքածոյը մը, որ պիտի է Էմիլիանի. եւ երկրորդ. թէ է առողջութիւնը, որ պիտի մնան անոնց խօսքն ու գործները, թէ Ազատականը «յոյն» է, «յունացի» է, «յունարէն» գրած է, եւայլն եւ այլն:

22. «Սէր-է Բէր-է», երբայցեքէն բնագիրը՝ կ'ընէ «Արարատ» (Յունիս), որ 2000 տարից ի վեր կ'ընէ Էր Տամարուում, մասամբ գտնուել է. գտնուել է Սինայի վրայ ասորական աստուարների ձեռագրի գտնւել անգլո-հի. օր. Լեռնի Անգլիկէն «Academy» ամսագրի մէջ հրատարակուած տեղեկութիւնից երեւում է, որ այս հատուածը առաջին շարքայաբառ բնագիրն է Սիրայի, որ ցարդ անկայտ էր:

ՕՍՂԱՆԱՆՆ

ԿԱՐԵՒՈՐ ՎՐԻՊԼԱՅ ՄԸ

Նախորդ թիւին մէջ զետեղած մեր քննադատութեան մէջ անսխալ վերադառնալով մը սպրդած է, զոր կ'ընենք ինքնաբերաբար ուղղել: Էջ 216 ծանօթութեան 10-ին բառը պէտք է կարդալ aspers, ինչպէս օրինակ ինքին (— քնն) կը գործեն: Նոյնպէս 10-200 բառը պէտք է կարդալ 10000

Հ. Գ. ՄԵՆ.

ՔԱՂԱՎԱՐՈՒՄ ԵՄԵՐԱՆԻ

Վիեննա, 25 Յունիս, 1896:

«Բարեկէ», ամիս կրնանք անուանել այս տարւան Յուլիսը: Խրախառնութիւն եւ լրագրական պոռոտախօսութիւններ գերադ մընելու շափ, փոխանակեցին:

Գաղթիս: Մ'ազատակար պիտի պաշտպանուէր միայն. խեղճ հովանները կարծեցին թէ իրօք «Գին» գաղղիական խնամարկու հովանաւորութիւնը պիտի վայելեն, ըայց երբ տեսան թէ այլանշանած յաշնորդներու անապարհելութեան (զոր շատ մը փորքիկ ազգեր ալ քարծրածայն կը նախատեն) եւ շահախնդրութիւնը չեն կրնար իրենց երեւակայած հովանաւորութիւնը գտնել, կապարճները դարձուցին:

Գաղղիական պաշտօնարանները խոռվեցան, եւ միայն (anexion) գաղափարն ունեցան, ըայց դեռ կ'ենեւայ շատ մը միլիոնները զոյ պիտի տան, մինչեւ որ հասնին իրենց նպատակին:

Խոռալիս: Դի Ռուդինի իւր հանդարտ քաղաքականութեան հետեւելով շմոցաւ պարզեցնա քննադատելու՝ երբեք նիգալակացութեան քանի մը թերի կողմերը. թէպէտ Գրիսպեան կողմակցութենէ շատ հակառակութիւն գտաւ, ըայց զգօնամիտ քաղաքագէտը՝ միայն դրուատիք կը գտնեն այս անձին վարմանց ու գործոցը: Տէրութեան արկղը պարապ, բախտախնդիր արշաւանքի մը մէջ զօրքերը պարտուած, հասարակաց մտքերը զրգոտած, — այսպիսի հանգամանակ մէջ տէրութեան ղեկը ձեռք առնուլ եւ քաւական յաշնորդութեամբ վարել, մեծ քաջութիւն կը համարուի. թէպէտ քննորդութիւնները լոնցընելու համար առ երեւոյթ չհամարեցաւ ուղղիւնեան դարձը, ըայց շուտով անցաւ դարձեալ վարչութեան գլուխը: — Բարաւտիքի պաշտ հրատարակուեցաւ գինուորական ատենէն, վասն զի իրական յանցանք մը չգործցն զօրավարը, քանի որ «անխորհրդը քայլ», առնելու ստիպող մը կար թէպէտ ջանացին ծածուկ պահել, ըայց յայտնուեցաւ թէ «Սինեօր», Գրիսպեան էր, որ՝ Վատիկանի հետ խուլ պայքար մղելու ատեն, չմտածեց որ քիչ մը չափազանց մեծ համարում ունի իւր զօրաց վրայ: Բարաւտիքի թերեւս Սեպտեմբերին, վերստին պիտի երթայ Մասառաւ, վասն զի մեկ անգամ յաղթութիւն իրական ապացոյց չէ անձի մը անատակութեան եւ ռազմագիտական անփորձութեան:

Առաքիւս-Հոննգարիս: Հազարամեակի աղմկներուն մէջ անշուշտ առանց անաղորտութեան շանցաւ այն դէպքը, թէ Գոլուխովսկի պաշտօնեայն այցելութիւն տուաւ դարձեալ Հոննգարի իշխանին: — Վիեննա մեծ պատրաստութիւն կը տեսնէ Ռուսիոյ կայսեր ու կայսրուհեան ընդունելութեան: Այգոստոսի 26—30 որոշուած է, եւ այս միջոցին Փրանց Եոգէֆ կայսրը պիտի գայ Իշլէ, եւ հաղղիականութիւններն ետքը պիտի այց ելլէ այլեւայլ ուրիշ արքունեաց: